

Cvetka Hedžet Tóth

Zbornik (uredila Iztok Simoniti in Peter Kovačič Peršin): *Religija in nasilje: eseji in razprave: Jan Assmann in drugi.*

Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Revija 2000, 2008.

V zborniku na kar 400 straneh dvajset prispevkov avtorjev različnih poklicev, nazorskih prepričanj, generacij, spolov in tudi osebnih izkušenj (Jan Assmann, Irena Avsenik Nabergoj, Janko Bohak, Aleš Črnič, Osman Đogić, Ana Frank, Cvetka Hedžet Tóth, Tine Hribar, Janez Juhant, Gorazd Kocijančič, Peter Kovačič Peršin, Jože Krašovec, Christian Moe, Vinko Ošlak, Pavle Rak, Iztok Simoniti, Marjan Smrke, Ivan Janez Štuhec, Andrej Ule) razpravlja predvsem o monoteizmu in nasilju, ki naj bi ga utemeljevala religija.

Vsi posamični prispevki so zanimivi in že prvi, Assmannov, *Monoteizem in jezik nasilja* (str. 13–29) opozarja, da jezik nasilja izvira pretežno “iz političnega pritiska, izpod katerega nas hoče monoteizem ravno osvoboditi”, kajti “semantični dinamit, ki tiči v svetih besedilih monoteističnih religij, se ne prižiga v rokah vernikov, temveč fundamentalistov, ki jim gre za politično oblast” (str. 29) in pri tem uporabljajo nasilne religiozne motive. V tem smislu tudi prispevek Tineta Hribarja z naslovom *Assmannova interpretacija monoteizma in slovenski katolicizem* (str. 163–180) trezni in boleče nagovarja z ugotovitvijo, kako zdajšnji “klerokatolicizem na Slovenskem” žal “izpostavlja prav potrebo po meču (po razločitvah), medtem ko na posledice uporabe meča pozablja. Jih morda tudi namerno spregleduje in zamolčuje.” (Str. 170) Takšen klerokatolicizem oblikuje “pogoje in žarišča ponovnega izbruha nasilja, preganjanja drugače mislečih in zapostavljanja tistih, ki se niso pripravljene pokorno vključiti v katoliško akcijo, v misijonarsko spreobračanje pod okriljem samozvane nove evangelizacije. Za zdaj v okvirih verbalnega nasilja in teženj po duhovni nadoblasti, slej ko prej pa tudi z ukrepi realnega nasilja in političnega oblastništva.” (Str. 170) Toliko o razmerah pri nas – in kako je v svetu, še posebno v zahodnem, katerega del smo tudi mi?

V času globalizacije postaja svet čedalje manjši in obvladljiv v nekaj urah, vendar se napetosti, še posebno med monoteističnimi religijami vedno bolj stopnjujejo; nasilje se povečuje, tudi občutka ogroženosti je vse več, zato iz prispevkov avtorjev izhaja nujnost negovanja dialoga. Tako je beseda dialog že kot nekakšna čarobna beseda in “magična beseda upanja”, celo “življenjska nuja sodobnega sveta” (str. 7). Razvita dialoškost naj bi bila zmožnost za soočenje različnih, medsebojno nasprotnih pogledov, ki nam o nas samih sporočajo tudi kaj neprijetnega. Z dialogom vidimo sebe z očmi drugega in uspešen dialog priznava in vzpostavlja pluralizem kot povsem normalno družbeno stanje; z razlikami se naučimo živeti že v vsakdanjosti. Ideal sobivanja na podlagi različnosti, vsaj v naši, zahodni družbi je svoboda, ki jo zagotavlja politika, in “danes je nujno, da v tem uspemo kot človeštvo” – takšno stanje, lojalnost svobodi, mora ostati imperativ našega bivanja. In to lojalnost svobodi zahodna družba mora zahtevati od tujcev, lojalnost, ki jo tudi mi moramo zagotavljati imigrantom. Vrednostno središče naše, zahodne svobode zbornik opisuje takole: “Zahodna svoboda temelji na demokraciji (enakopravnosti ljudi), republiki (vse politično je javno), libertarnosti (neodtujljivosti temeljnih človekovih pravic) in vse bolj tudi na odgovornosti za živo in neživo naravo. Zahodna družba z naporu nekako uveljavlja znotraj svojega prostora tako svobodo, po kateri sam nisem svoboden, če ni svoboden tudi drugi.” (Str. 8)

Prav tako velja za zahodno družbo tudi “etični imperativ globalne solidarnosti, ki pravi, da ima tisti, ki zmore več, tudi večje obveznosti” (str. 8). Nikakršen etični relativizem ne more veljati za določilo zahodne svobode, ne glede na človekovih pravic in ne glede na varstva okolja. Nujnost in celo pogoj, da ljudje kot različni lahko živimo in delujemo svobodno je sekularnost kot “predpogoj idejnega in vsakršnega pluralizma” (str. 9) in sekularnost od države zahteva, da je tako versko kot ideološko nevtralna, to pomeni, da ne prevladuje niti teizem niti ateizem ali celo agnosticizem. “Sekularna država se zato zavzema za zasebnost in javnost vere, vendar proti poseganju religije na nereligiozno področje, proti religioznemu integritizmu. V zahodni sekularni in vedno bolj raznoliki družbi lahko vsak veruje v svojega boga in ga zasebno in javno časti, vendar nobeno od verstev ne določa javnega prostora. Tudi kadar verske ustanove delujejo javno s svojo karitativnostjo, z javnim manifestiranjem verovanja in podobno, ostaja to področje ločeno od države in njenih institucij.” (Str. 9.)

Zelo jasno in povsem nedvoumno zbornik že na začetku razloži, da sekularna toleranca nastopa proti diskriminaciji drugačnih, vendar mora biti in ostati netolerantna do netolerance. Nasilje, ki bi ogrožalo svobodo

različnih, je nujno preprečiti, tudi s silo, če je nujno, čeprav tolerance ne uporabljamo kot argument za nasilje. “Konkretno to pomeni, da, na primer pripadniki tujih kultur in civilizacij ne morejo uveljavljati v zahodni družbi svojih običajev, ki niso v skladu s temeljnimi vrednotami enakopravnosti (na primer mnogoženstva, neenakosti moških in žensk, obrezovanja ipd.) in se pri tem sklicevati na dolžnost zahodne družbe, da v imenu svobode tolerira običaje, ki predstavljajo za zahodno civilizacijo kratenje temeljnih človekovih pravic. To pomeni da morajo države zahodne demokracije vztrajati na načelu sekularnosti, po katerem se nelegitimne vse interpretacije svetih spisov, ki v imenu vere kršijo temeljne človekove pravice ali pa spodbujajo nasilje nad pripadniki drugih veroizpovedi.” (Str. 10.) S temi ugotovitvami se nam po jasno izraženih stališčih urednikov zbornika “razkrije civilizacijska vrednota sekularnosti kot eden nepogrešljivih temeljev zahodne družbe” in priznati jima moramo, da gre za zelo jasna in vsem sprejemljiva stališča.

Izkustvo religioznega nasilja je prispevek urednika revije 2000 Petra Kovačiča Peršina, ki svari, da osebno ni mogoče “verovati slepo” in da samo “dogmatična verovanja” zahtevajo “slepo sprejemanje nauk”. Smisel religije je, da se vse bolj sidra v jedro osebnega, postaja osebna drža in prepričanje, bolje rečeno duhovno izkustvo, in “vera kot drža je način bivanjskega samouresničevanja”, ki izhaja iz “prapotrebe po religioznem izražanju” (str. 224.). Iztok Simonitti v svojem obsežnem članku z naslovom *O naravi monoteizmov in monizmov*, ki je zelo pregledno podan in že s podnaslovi opozarja na konkreten problem, ki ga obravnava, v *Sklepni misli o identiteti in svobodi* opozarja, da “teisti, agnostiki in ateisti vseh barv” razumemo, da svoboda “predvideva skupno življenje različnih”, predvsem pa, da “ne dopušča nikakršen moralni relativizem” (str. 329). Avtorica prispevka *Ideja mesijanstva – ideja enega človeštva* (359–386) izhaja iz trajnega vpliva in pomena mesijanstva, ki vpelje kategorijo zgodovine in s filozofom Ernstom Blochom, ki je po svoji samooznaki ateist po volji Boga, poudarja znotrajzgodovinske razsežnosti nečesa odrešenjskega, in tu vidno in odločno izstopa etika. V občeskulturnem smislu ideja mesijanstva tudi ne daje podlage za postutopično razglabljanje o koncu zgodovine, saj bi to bil tragičen konec človeka samega.

Iz *Uvodnega razmisleka* obeh urednikov (str. 7–10) izhaja spodbudna ocena o optimizmu avtorjev prispevkov, ki so prepričani, da se je nasilju mogoče upreti, ga zaustaviti: “Razmišljanje in delovanje proti nasilju je vedno dejanje humanizma.” (Str. 7.) To je tudi misel, ki jo velja imeti za vodilno idejo vseh zbranih in zelo solidnih prispevkov v zborniku, ki je kot celota še najlažje razumljiv na tej ravni: dialog – svoboda – sekularnost.

Ta tri načela so oba urednika vodila pri zamisli za ta zbornik “in pri izboru njegovih avtorjev” (str. 10).

Je pa še nekaj, česar danes ne moremo in ne smemo zamolčati. Po branju tega nedvomno izjemnega zbornika ostaja zavest o tem, da v času, ko mnogi govorijo celo o nekakšni renesansi religije in religiozne zavesti, ostaja nujnost, celo prednostna, da k vsakemu razmišljanju o religiji in religioznosti nujno spada tudi človekova pravica do brezreligioznosti, in to celo kot ena najbolj temeljnih človekovih pravic. Na to pravico do brezreligioznosti, ki ni nedovzeta za etiko, danes ne sme pozabljati nobena, še tako utemeljena in upravičena razprava o človekovi pravici in potrebi po religioznem izražanju.

Brezreligioznost ni odpadništvo, ni sramota, ateizem tudi ni isto kot nihilizem. Pravica do religioznosti danes se mora že v izhodišču odpovedati vsakršni demonizaciji ateistov in vsem diskriminacijskim oblikam proti tem, ki svoje etike ne utemeljujejo na religiozni podlagi, skratka dojemanju etike, ki odločno vztraja, da etika ni in ne more biti glas theosa. Naj bo jasno povedano tole: odprava absolutov nikakor ne pomeni nujno nastopa nihilizma in k zdajšnjemu humanizmu, še posebej, ko gre za etiko, spada izrazita prepoved enačenja ateizma z nihilizmom.